

Joan Maragall traductor d'Hesíode?

Ramon Torné Teixidó
IES Lluís de Peguera. Manresa

Data de recepció: 12/9/1997

Abstract

An unknown attempt of metrical translation into Catalan of some passages from the hesiodic *Theogony* by the poet Joan Maragall and datable from his last years.

L'acostament de Joan Maragall al món grec que cristal·litzà de forma notòria amb la tragèdia *Nausica* i la metrificació¹ dels *Himnes homèrics* comprèn també la labor que, per aquells anys i d'una manera especialment intensa, el poeta duagué a terme amb altres obres de la literatura grega que desvetllaren el seu interès: aquestes serien l'*Olímpica* I Píndar², uns breus escolis del pseudo-Cal·lístrat³ i, segons evidencien les darreres troballes, la *Teogonia* d'Hesíode.

Hi ha una carta, justament coneguda, adreçada a Josep Pijoan des de Caldetes el 4 de setembre de 1910, que ha servit per datar el final de *Nausica* i que recull aquella famosa exclamació de Maragall fascinat davant la descoberta de la poesia dels grecs: «Déu meu si jo l'hagués après de jove! Quina font perduda per la bona set!».

1. Així és com el mateix Maragall anomenava la seva traducció, cf. cartes a P. Bosch Gimpera del 5 de maig de 1911 (*Obres Completes* I, Barcelona [1960], p. 932b) i del 18 de novembre del mateix any (*OC* I, p. 933b).
2. La primera notícia de l'encàrrec de traducció de l'*Olímpica* I es troba en una carta a J. Pijoan del 21 de juny de 1910 (*OC* I, p. 1051b-1052a). Per lletra a Lluís de Lluís del 9 de juliol (*Obres Completes* II, Barcelona 1961, p. 913b) ens assabentem que ja té la traducció acabada. Cf. TORNÉ, R. «Maragall i Píndar», a BOSCH, M.C.; FORNÉS, M.A. (eds.) (1997). *Homenatge a Miquel Dolç*. Palma de Mallorca, p. 631-635 i «La traducció de l'*Olímpica* I de Píndar per Joan Maragall», *AFB* (en premsa).
3. En realitat es tracta d'uns breus escolis anònims (fr. 893-896 *PMG*= fr. 9-12 Bergk) que, segons notícia d'Hesiqui (A 7317) i pel que fa al primer d'ells almenys, trobem atribuïts a un cert Cal·lístrat. La primera notícia de la traducció es troba en una carta de Bosch Gimpera del 28 de juliol de 1910 i aquesta ja estava enllestida el 30 d'agost (cf. RIBA, C. «Apèndix de dates», a MARAGALL, J. [1983]. *Nausica*. Text establert sobre el manuscrit de l'autor per C.R. Barcelona, p. 177-178). Sobre el valor de la traducció, cf. VALENTÍ, E. (1972). *Els clàssics i la literatura catalana moderna*. Barcelona, p. 67.

Aquesta mateixa carta és també el primer testimoni que tenim de les seves lectures d'Hesíode⁴: «També m'han recreat molt unes traduccions del grec de Leconte de Lisle: Himnes òrfics, Hesíode, Teòcrit, etc. Hesíode és el veritable rústic en gran. Teòcrit, en comparança, és estrafet, d'un rústic ciutadà.»

La segona notícia sobre l'Hesíode es troba en una carta a Bosch Gimpera del 12 de setembre⁵: «Li tornaré els manuscrits [*scil. dels Himnes homèrics a Apol·lo i a Afrodita*] (junt amb l'Hesíode⁶) a mon retorn definitiu a Barcelona, que compto serà del 25 al 30.» Per aquesta referència, doncs, bé podem suposar que Maragall ja tenia la metrificació d'Hesíode abandonada i que, sens dubte, li interessaven més els *Himnes homèrics*. Així es desprèn de la contundència i decisió amb què parla unes ratlles més avall: «És necessari que aquestes traduccions [*scil. dels Himnes homèrics*] es divulguin entre nosaltres. Jo no sé com agrair-li l'haver-meles donades a conèixer.»

Així doncs, arran de les lectures fetes durant l'estiu del 1910 i molt concretament dels tres grans *Himnes homèrics* —a Demèter (carta a Bosch del 7 d'agost) i himnes a Apol·lo i a Afrodita suara esmentats— Maragall va decantar-se per aquesta poesia en lloc del que hauria pogut ser una traducció metrificada de la *Teogonia* d'Hesíode.

Possiblement, també el fet que el doctor Lluís Segalà, amic seu, hagués publicat una rigorosa i fidel traducció del poeta d'Ascra feia poc, devia contribuir al fet que l'insigne hel·lenista trobés el seu públic. Sigui com sigui, en l'Arxiu Maragall hi ha un exemplar d'aquella traducció de la *Teogonia*⁷ amb la dedicatòria següent: «Al gran poeta D. Joan Maragall, L.I.S.E. Barcelona, 7 de gener de 1911.» En el llibre, però, no es troba ni un sol senyal, ni una sola línia subratllada (Maragall tampoc no subratllà l'exemplar de l'*Odissea* que li havia fet arribar Segalà acompanyat d'una emotiva targeta personal⁸).

4. OC I, p. 1052b.

5. OC I, p. 930b. Cap al 3 d'octubre Maragall escrivia a Carles Rahola (OC I, p. 1081b): «Fa una setmana que hem tomat de Caldetes, on m'ha recreat tot l'estiu la lectura de les traduccions del grec de Leconte de Lisle.» Sobre la datació d'aquesta carta, cf. RIBA, C. «Apèndix de dates», a MARAGALL, J. *Nausica. op. cit.* n. 3, p. 180).

6. Maragall havia llegit Hesíode i els altres poetes en un exemplar de la vella traducció de Leconte de Lisle (1869) que Bosch li havia deixat. El volum en qüestió, finalment, anà a parar a la biblioteca de Carles Riba (cf. RIBA, C. «Apèndix de dates», a MARAGALL, J. *Nausica. op. cit.* n. 3, p. 179 nota).

7. HESÍODO (1910). *La Teogonía*. Con la versión directa y literal por Luis Segalá y Estalella. (Publicada en el *Anuario de la Universidad de Barcelona* correspondiente al curso de 1908 a 1909). Barcelona, Tip. «La Académica». El peu d'impremta és del 14 de juliol.

8. El contingut d'aquesta targeta personal és el següent: «Al Sr. D. Joan Maragall, el regràcia coralment pel hermós exemplar de *Seqüències* que ha fet la mercè de dedicar-li (preuat record, per qui això escriu, d'un altíssim i admirat poeta i a la vegada llibret d'or per anar aprenent les dolçors i filigranes de la nostra benivolguda parla); i té el gust d'enviar-li adjunta la versió de l'*Odissea* pregant-li que l'accepti no per lo que val (que és molt poc), sino com a tribut feble i mesquí d'admiració i d'agraïment». I encara, en el luxós volum que es guarda a la biblioteca de l'A.M. podem llegir la dedicatòria següent: «Al nostre gran poeta i eminent publicista D. Joan Maragall, en penyora de consideració i coral afecte, de son admirador Lluís Segalà Estalella. Barcelona, 14 de febrer de 1911». La traducció de l'*Odissea* de Segalà fou publicada per l'editorial Montaner y Simón el desembre

Un examen del manuscrit de l'Arxiu Maragall deixa veure clarament que es tracta d'una metrificació incompleta d'unes notes (naturalment de traducció indirecta) i que hauríem de datar amb força probabilitat al mes d'agost de 1910, un cop enllestida la versió de l'*Olímpica* I de Píndar. El treball comprèn una part en vers i una part escrita en prosa que quedaren definitivament abandonades. La versificació (Maragall mesurava segons la mètrica castellana) reproduceix molt lliurement la silva amb versos sense rima i sense planificació prèvia en la distribució mètrica⁹: abunden els hendecasil·labs (tant l'heroic com l'emfàtic) i només en tres casos hi ha alexandrins (versos 4, 10 i 11). El v. 35 és un heptasil·lab. De la part traduïda en prosa, la setena línia dóna un còmput d'onze síl·labes i la vuitena en té catorze, però tot això pot ésser degut a la casualitat.

Quant al text en si, es tracta de passatges escollits de la *Teogonia* (vs. 116-276) amb nombroses llacunes, però. D'un acarament amb l'original grec, en la part traduïda en vers manquen els versos 118-119, 122, 125, 133-153, 156-157, 161-162, 164-166, 170-173, 178-179, 182-184, 186, 188, 196-199, 202-204, 206-211. En la part traduïda en prosa no s'hi recullen els versos següents: 218-222, 224-225, 231-232, 240, 244, 246-264, 268-269, 271-273, 275. En aquesta segona part, alguns grups de versos, com ara els 226-230 i 236-239 han quedat sensiblement reduïts a les línies 10 i 14. Quant al v. 124, per bé que no és recollit entre els hendecasil·labs inicials, es troba tot just iniciada la redacció en prosa (l. 1).

Sobre l'edició del text, finalment, procurem atènyer-nos a les recomanacions que proposen els maragallistes¹⁰.

* * * *

de 1910. Fins el 1927, però, no aparegueren els *Himnes homèrics* i la *Batracomiomàquia* formant part del volum HOMERO, *Obras completas*.

9. Segons BAHÉ, R. (tr. cast. 1970, reimpr. 1989) *Manual de versificación española*. Madrid, p. 383-384, es tracta d'una «forma moderna» de silva. En tot cas, hauríem de tenir en compte que el volum on Maragall publicà l'*Olímpica* I també reproduïa la versió poètica de Fray Luís de León que aquest havia fet en una llarga silva precisament. La coincidència no ens sembla gratuïta.

Sobre la presència de l'hendecasil·lab i de la mètrica castellana en la poesia de Maragall, cf. MARFANY, J. LL. «Joan Maragall», a DE RIQUER, M.; COMAS, A.; MOLAS, J. (1986). *Història de la literatura catalana*, vol. VIII. Barcelona, p. 195.

10. Pel que fa als noms propis, malgrat la incomoditat que puguin suscitar, hem preferit conservar fidelment la transcripció del manuscrit (en alguns casos, aquests no són res més que una transliteració del grec). Quant als criteris d'edició, aquests han estat esbossats de forma molt sana i coherent per Carles Riba (cf. MARAGALL, J. *Nausica. op. cit.* n. 3, p. 57-69). Així mateix, caldrà tenir en consideració alguns estudis més recents: BOU, E. «Nota sobre l'edició», a MARAGALL, J. (1986). *Poesia completa*. Barcelona, p. 7-9; CASALS, G. «Criteris d'edició», a MARAGALL, J. (1989) *Enllà*. Barcelona, p. 23-25; CASALS, G. «Notes sobre les edicions pòstumes de la poesia de Joan Maragall», *Els Marges*, 43 (1991), p. 77-87, i MARTÍNEZ-GIL, V. «Algunes observacions sobre l'edició de textos pre-fabrians», *Els Marges*, 50 (1994), p. 41-63. Sobre les formes arcaïtzants de la llengua poètica de Maragall, cf. TERRY, A. (1963). *La poesia de Joan Maragall*. Barcelona, p. 216.

- Abans de tota cosa fou el Kaos
 Després la Terra d'ample si, i l'Amor
 Dominador del cor dels déus i els homes.
 Del Kaos nasqueren Erebos i la negra Nyx
- 5 I la Terra infantà el cel estelat,
 Uranos, per cobrir-se'n tota ella
 I posar-hi an els déus en ferma estada;
 I les muntanyes desiguals i altes
 Amb fresques gorges per redors de nimfes,
- 10 I les aigües corrents de l'Oceà; i la furienta
 Mar estèril, a Pontos; pro aquesta sens amor.
 I després Cel i Terra generaren
 Déus, Cíclops i Titans: a alguns son pare
 Els aborri i en lo pregon de Terra
- 15 Els sepultà: la mare se'n dolia
 I en volgué una venjança: digué als altres
 Fills que tenia que li ajudessen.
 Tots restaren pasmats; pro'l subtil Kronos
 Qu'era el més fort digué que sí; i ella
- 20 Li donà un gran tallant, i va ascondir-lo
 Per sorprendre a l'Urani en sa vinguda.
 A la nit quan venia el gran Uranos
 Ple de desig d'amor demunt la Terra
 Li saltà Kronos trasantó tallant-li
- 25 Lo viril, i llençant-ho, caigué en Terra
 Una part d'on nasqueren les Erynnies
 I els Gegants i les Melies; i lo altre
 Caigué en la mar i va tornar-se escuma.
 De l'escuma nasqué una joveneta
- 30 Que'l mar portà a Citera, d'allí a Cypre.
 Fou Afrodita que al tocar en Terra
 On posava sos peus floria l'herba
 I la seguia Amor i fou patrona
 De les verges i llurs dolços somriures
- 35 I de l'encís d'amor

Aparat de variants

M = Manuscrit autògraf de treball conservat a l'Arxiu Maragall. Consta de dos fulls de 26 × 20,3 cm, el primer dels quals està doblegat en forma de quadernet i el segon ha estat tallat a mà pel costat esquerre formant una simple quartilla. En aquest darrer es conté la part del text en prosa que ocupa des de la línia 9 fins al final. Tots dos fulls són escrits a tinta xinesa per una sola cara amb correccions del poeta.

(1ª part) v. 4 Erebos i la negra Nyx **M**² (*després de 'i' Nix ratllat M*²): Infern i nasqué l'Eter *ratllat M*¹ || v. 5 *després de 'I' de ratllat M* || v. 6 *al final del vers* i per posar-hi *ratllat M* || v. 7 *després de 'ferma'* i ben segura *ratllat M* || v. 13 *després de 'i' gegants ratllat M* || v. 16 *abans de 'digué'* i *ratllat M* || v. 19 *després de 'fort'* se li mostrà propici *ratllat M* || v. 20 un... tallant **M**²: una... falç *ratllat M*¹ || v. 27 gegants **M**³: Titans *ratllat M*²: gegants *ratllat M*¹ || v. 29 l'escuma] la escuma **M** || v. 32 l'herba floria **M** *corregit*

D'Erebos i la negra Nix (fills del Kaos) nasqueren | Eter i Hemere. I de la Nix sola,
 sens | amor nasqueren Mòros, la Ker, Tanatos: | I també Hypnos i la multitud dels som-
 5 nis; | i Momos i Oyzis dolorós, i les Hespèrides que | servan les pomes d'or més
 enllà de l'Oceà; i les | Parques inhumanes (Kloto, Lackesis i Atropos), | Nemesis (la
 venjança), Apaté, Filotés, Geras i Eris. | D'Eris, nasqueren Ponos, Lethé, Limos i
 10 Algos que fa plorar, Isminè, Fonos, Les Batalles, el Carnatge, els Perjuris, Les
 Mentides, | les Disputes, el Menyspreu de les Lleis i Até, tots ells menyspreables i
 Horkos. |

El Mar Pontos, fill de la Terra, generà Nereus que li diuen el Vell | perquè és el pri-
 mer de sos fills, dolç i verídic; i Thaumás | i Phorkys; i Keto i Euribia, i la | nissaga
 15 de las devas de la mar estèril. | I de Doris, filla del gran riu Oceà (fill de la Terra),
 nasqueren | entre moltes altres, Proto, Amfítrite, Tetis, Glauca, Thalia, | Agavé,
 Erato, Euneika, Galateia, Kimodoké. |

I Thaumás (fill del Pontos i nét de la Terra) casà | amb Elektra (filla de l'Oceà,
 20 també néta de la Terra) i | tingueren a Iris, i les Harpies voladores i de belles | cabe-
 lleres Aello i Okypete. |

I Kêto (filla del Pontos, néta de la Terra) casà amb | el seu germà Phorkys, i tin-
 25 gueren les Gràcies de belles | galtes, i les Gorgones, entre elles Medusa | malhu-
 morada que fou la sola mortal [...]

(2ª part) l. 1 fills del Kaos *sobreescrit* **M** || l. 9 Limos] Lomos **M** || l. 11 fill de la Terra *sobreescrit* **M** ||
 l. 13 *després de* 'Phorkys' i amb la Terra (sa mare) *ratllat* **M** || l. 15 *he afegit els signes de pun-
 tuació* | fill de la terra *sobreescrit* **M** || l. 24 *després de* 'entre' que *ratllat* **M** | *després de* 'Medusa'
 que *ratllat* **M** || l. 25 *abans de* 'malhumorada' era immortal *ratllat* **M**